

ADALÉKOK LORD BYRON KÖLTEMÉNYEINEK MAGYAR FORDÍTÁSAIHOZ.

E sorok célja Morvay Győzőnek az IK. 117 s k. lapjain ismeretett Byron bibliographiájához egy kis pótléket adni; de mielőtt ezt megtennők, néhány fordításhoz kell pár szót fűznünk.

Időrendben is első *Hiadornak* csupán a *Pallas Lexikon* Byron-cikkéből ismeretes *Childe Harold* fordítása, mely a költő önállóan megjelent köteteibe nincs felvéve. Úgy véltük mégis eddig, hogy a negyvenes évek valamelyik szépirodalmi lapjában megjelent, de Ábrányi Emil, a kiváló Byron-fordító szerint, a ki a *Lexikon* nem egészen pontos cikkéhez az adatokat szolgáltatta, kétségtelenül kéziratban maradt. »Én ezt a fordítást — írja Ábrányi 1913. dec.-ében hozzámtartásában nem is jelent meg. Azt is valószínűleg tartom, hogy nem az egészet fordította le, hanem csak egyes részleteket, az egész munkának igen csekély töredékét, azt is *franciából*, mert angolul nem tudott. Arra kell következtetnem, hogy maga sem tartotta értékesnek ezt a kísérletét és kéziratban hagyta. A kézirat pedig rég elkallódott valahol.«

Hiador bizonyára Pichot híres francia *próza*i fordításában olvasta Byront, s ez magyarázza meg, miért nem fordított verses formában.

Morvay bibliographiája szerint *Korinthos ostromának* egyetlen magyar fordítását *Salamon Ferencz* készítette el. E fordítás kelte és megjelenési helye nincs megjelölve, de Szilágyi Sándor emlékbeszédéből¹ megállapíthatjuk, hogy közvetlenül a forradalom után készült, s így a nagy történetíró egyik első műve; nyomtatásban is megjelent az 50-es évek elején (alkalmasint a *Hölgyfutárban* vagy a *Budapesti Hírlapban*). Salamon még ezután is csiszolgatta, így a bevezetésnek több fogalmazása is van.

A Byron-fordítások közé sorozzuk Ábrányinak egy olyan, igen értékes műfordítását, melynek eredeti nyelvüül ő nem az angol, hanem az *ó-spanyol* nyelvet jelöli meg. E fordítás czíme: *Siralmas románcz Alhama vesztéről*. E románczról Byronnak is van egy nagyon ismeretes fordítása: *A very mournful ballad on the siege and conquest of Alhama*. Mi úgy hiszszük, hogy Ábrányi, ki e románczot a *Fővárosi Lapok* 1870. évfolyamában (154. sz.) számos Byron-fordítása között közölte, nem *ó-spanyol* szöveg, hanem Byron angol fordítása alapján dolgozott. E feltevést főleg a magyar fordítás e sorára alapítom: »*Vén Alfaqui* csak szól megint.« Byron ugyanis, a mint Győry Vilmos említi², a *mór-spanyol alfaqui* szót, mely papot jelent, tulajdonnévnek véli, s a hol az eredeti szövegben *vén* papról van szó, ott ő mindig *vén Alfaquit* fordít; ugyane kis félreértés ismétlődik Ábrányinál is.

¹ Századok. 1895. 8—9.

² Románczok Granada elestéről. Bpesti Szemle. 1878. 18. k. 222. l.

Előbb azokat a fordításokat állítjuk rendbe, melyeknek Morvay tévesen állapította meg eredetijét. A *By the waters of Babylon* kezdetű héber melódiának két fordítása is szerepel a kimutatásban, holott egyszer sincs lefordítva nyelvünkre, a mit természetesenek találunk, ha tudjuk, hogy e vers csak első fogalmazása, »genuine but rejected« formája a *By the rivers of B.* kezdetű költeménynek. Ez utóbbit fordította le Igali Izidor, nem pedig az előbbi; Palágyi Lajos *Bábel vizénél* cz. költeménye pedig — az állítólagos második fordítás — egy egészen más héber melódiának az *Oh! Weep for thosenak* átültetése. Szász Károly *Magányában* a *Childe Harold*nak nem Canto IV. 178. vszakát, hanem II. 25—26. fordította; Ábrányi Kornél *Versék zenére* cz. fordításának eredetije nem *There's not a joy* stb., hanem *I speak not, I trace not* kezdetű zenés stanzája; Szász Károly *Belshazzar* cz. versét nem a *To Belshazzar*, hanem a *Vision of Belshazzar* cz. költeményből fordította.

Az alább közlendő 28 fordítás Morvaynál egyáltalán nem található, noha közülök hármát már Gurnesevits összeállításában (EPHK. 1901.) megtalálhatott. Ezek között van egy igen régi, bizonyos Szatthmáryé, 1824-ből. A *Koszorú* (*Szépliteratúrai Ajándék*) u. ez évében megjelent *Cain*-törredékkel együtt ez első verses Byron fordításunk. (A *Hasznos Mulatságokban* már 1820-ban megjelent *Childe Harold*-mutatvány — noha ezt M. nem tünteti fel — csak prózai fordítás.) Szatthmáry a *Kalóznak* egy valaha nagyon kedves kis lírai betétét, *Medora* bájos dalát (*Deep in my soul*) fordította le, a mit később Ignotus is átültetett. M. csodálatosképen egyiket sem vette fel, bizonyára azért, mert a nagyobb költeménybe ékelt önálló lírai darabot nem tudta megtalálni Coleridgenek még oly kitűnő tartalommutatójában sem.

A pótlék fele (15) még eddig semmiféle bibliographiában nem volt felvéve, más 10-et az EPHK. Hellebrant-féle összeállításából veszek. Az eddig ismeretlen fordítások közül 4 igen régi, még 1834-ből való s ezért nevezetes (a Péczely *Lant*-jából), négyet Bulcsu Károly verskötetéből veszünk. M. nem vette észre, hogy ezek fordítások.¹

A fordítások betűrendben így következnek²:

And wilt thou weep (I. 266.) *S te sirsz* . . . Réthy György. Petrozsény és vidéke, 1902. 21. sz.

A very mournful ballad on the siege and conquest of Alhama (IV. 529—34). *Siralmas románcz Alhama vesztéről*. Ábrányi Emil. Föv. Lapok, 1870. 154. sz.

Childe Harold's Pilgrimage. I. Torkos László. Budapest, 1914. Az egészet lefordította, az eredeti formában. M. könyvénel később

¹ A 337. lapon azt írja Bulcsuról, hogy *Zsidó énekeiben* Byront utánozza. Ez vagy tévedés, vagy túlzás, Bulcsu versei a *Hebrew Melodies* egyes darabjainak fordításai, s Bulcsunak az a kitétele, h. »Byron után« a fordításnak ma is szokásos megjelölése.

² E kis bibliographiai adalékokban, mint Morvaynak részben helyesbítője, részben kiegészítője, az adatokat az ő nála alkalmazott rendben csoportosítom; az angol mű után zárójelben, M.-hoz hasonlóan, a Coleridge-kiadás kötet és lapszámát adom meg.

jelent meg ugyan, de az *Ország Világban* 1912-ben közölt *Hellas* c. mutatóványához fűzött jegyzet már tudatta, hogy a fordítás teljesen készen áll.

II. 34. Canto III. 88—89. *Csillag*. Kulcsár Ferencz. Aurora, 1902. 6. sz.

35., The dying gaul. Canto IV. 140—41. I. Beöthy Zsolt: *Eszté-tika* (egyetemi előadások 1909 10. I. 152. I.). Közli e két szaknak igen sikerült fordítását (az eredeti Spenser-stanzában).

36. Canto II. 73—77. *Hellas*. Torkos László. *Ország Világ*, 1912. 48. sz. *Epitaph on a beloved friend*. (I. 18—20.) *Barátom sírjára*. Csongor Alán. M. Szemle, 1905. 31. sz.

Fare thee well. (III. 537.) — 5. *Isten veled és ha végkép*. Telekes Béla. Budapesti Hirlap, 1908. 167. sz.

I saw thee weep. »Hebr. Mel.« (III. 390.) 3. *Könnyüt ejtél*. Török Pál. Lant (szerk. Péczely József.) 1834. évre 127—8. l.

Lines written in an Album at Malta. (III. 4.) 3. *Emlékvers*. Nagy Ferencz. Föv. Lapok, 1901. 16. sz.

My soul is dark. »Hebr. Mel.« (III. 389.) 6. *Szívem borong*. Török Pál. Péczely-féle Lant 1834. 128. l.

Oh weep for those. »Hebr. Mel.« (III. 385.) 6. *Oh sírjatok!* Bulcsú Károly költeményei. Kecskemét, 1860. 83. l. — 7. *Könny értük, kik...* Gyulai Ágost. Magy. Szemle, 1904. 44. sz.

On Jordan's banks. »Hebr. Mel.« (III. 386.) 6. *Jordán partjaihoz jár az arab teve*. Bulcsú K. költeményei. Kecskemét, 1860. 83—84.

One struggle more, and I am free. (III. 36.) 2. *Küzdök, míg véget ér a kín*. Szigethy Edit. Czél, 1911. 262—3. sz.

Saul. »Hebr. Mel.« (III. 392.) 3. *Saul és a próféta síralkata*. Bulcsú Károly 1860. Kecskemét, 84—85.

She walks in beauty. »Hebr. Mel.« (III. 381.) 3. *Szépségben jár dal ő*. Török Pál. Péczely-f. Lant 1834. 125. l.

Song of Saul before his last battle. »Hebr. Mel.« (III. 394.) 3. *Saul dala*. Bodrog Pál: Idegen költők. Budapest, 1908. 114. l.

Stanzas for Music. I. Bright be the place of thy soul. (III. 426.) 3. *Dicső legyen a hely, mi lelkedé*. P. Horváth Lázár: Munkái. III. Pest, 1842. 133—134.

II. *There be non of Beauty's daughters*. (III. 435.) 3. *A bájos szépek között*. Török Pál. Péczely-f. Lant 1834. 126. l.

The chain I gave. (III. 49.) *A láncz és a lant*. P. Sarolta. Nefelejts, 1863. 604. l.

The Corsair. 4. I. é. 203—248., 281—309. sorok (IX., X. és XII. rész, III. 24.) — *A kalóz*. Telekes Béla. A Hét. 1902. 50. sz.

5. I-én. XIV. részében: *Deep in my soul* (III. 240.) — *Setél magányosságába', Mély keblembé éltetem...* Lord Byron után töredék. — Szatthmáry. »Aspasia.« Pest, 1824. 84—85. l.

6. *Deep in my soul*. Ignotus. Magyar Hirlap, 1902. 88. sz.

The harp the monarch minstrel swept. »Hebr. Mel.« (III. 382.) 3. *A királyi dalmok lantja*. Bulcsú K. Költ. Kecskemét, 1860. 82. l.

The Tear. (I. 49—53). *A könny.* Dr. Thaly L. Műfordítások 157—160. Rényi K. 1913. Vsz. Morvay könyve után jelent meg.

The wild Gazelle. »Hebr. Mel.« (III. 384.) 6. *A száműzött zsidó dala.* Syrigambus. Szabad Egyház, 1890. 24. sz.

When coldness wraps that suffering clay. »Hebr. Mel.« (III. 39—5.) 3. *Ha e szegény por már elhült.* Spóner Andor. Nővilág, 1862. és Hölgyfutár, 1863. 70. sz.

Meg kell még említenem, hogy Koeppel Byron életrajzának Esty Jánosné féle fordításába beillesztett nagyszámú műfordítási mutatványok között többnek nincs megnevezve a fordítója. Ezeket úgy gondolom Estyné fordította, annál inkább, mert a M.-féle bibliographia szerint — egynek kivételével — egyiknek sincs magyar fordítása. Estyné fordításai közül egyik sem teljes. Hat ilyen darabot találunk s ezek a köv. angol költeményekből valók: 16. l.: On a distant view of the village and School of Harrow (I. 25—6. 16. sor); 17. l.: When I roved etc. (I. 191. 8. sor); 17. l.: Lines written beneath an elm etc. (I. 208. 6. sor); 17. l.: English bards, and Scotch reviewers (I. 310, 315. 26. s.); 23. l.: The Giaour (III. 88—90. 25. sor); 72—73. l.: The bride of Abydos (III. 157—8.) bevezetése (74—5. l.), melyet bizonyos Tercsi is lefordított már. (Hangok a multból és Byrontól énekek 26. l.).

Összegezésül: ha nem is rendelkezünk teljes magyar Byronnal, de csaknem valamennyi nevezetesebb művének van legalább egy magyar fordítása. Nagyobb költeményei közül 14 van teljesen lefordítva, csakhogy míg (a The Island kivételével) minden epikai műve tolmácsolva van nyelvünkön, drámáinak nagyobb része (Marino Faliero, Sardanapalus, The two Foscari, Werner) még nem jelent meg magyarul. Kisebb költeményei közül 80 van lefordítva (tettes részük többször is), s e számban benne foglaltatik Byronnak minden szép költeménye. A fordítás munkája azonban nem szünetel: csak a legutóbbi hónapokon belül jelent meg nyelvünkön két olyan nagy műve, melyeket fordításban eddig nem birtunk: Mayné *Deformed Transformed*jét és Torkos László¹ *Childe Harold*ját értem.

KARDOS LAJOS.

SZABÓ KÁROLY LEVELEI GYULAI PÁLHOZ.

(Második közlemény.)

9.

Kedves barátom!

Nem gondoltam, hogy én e napokban innen írjak hozzád levelet. Számításom és ígéretem szerint már e hónap elején, közbejött házi bajaim miatt később e hónap közepén hittem, hogy Kolozsvártt lehetek. Igen nehezemre esik, hogy adott szavamat mind eddig be nem válthattam. De hijában! homo proponit, Deus disponit.

¹ A Bickersteth Johanna fordítását nem vehetjük komolyan.